

ΕΝΩΣΕΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΩΝ
& ΨΥΧΟΛΟΓΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ
&
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΟΜΟΣ Β΄
1965 - 1966

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ

Ε.Υ.Δ. Π.Ε.Κ. Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΡΤΣΙΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Β' ΤΟΜΟΥ

Ἰανουάριος 1965-Δεκέμβριος 1966

Τεύχη 11 - 20

*Ἐπιστημονικὸν ὄργανον τοῦ Συλλόγου Παιδαγωγῶν - Ψυχολόγων
Πτυχιούχων Πανεπιστημίων Ἐξωτερικοῦ*

ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

I. ΔΡΟΡΑ (Ληομονημένες σελίδες)

Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἡ θέση τοῦ ἔθνους μας στὴν ὀρθογραφία τῆς γλώσσας του. Οἱ ἀγιάτρευτες δυσκολίες τοῦ σημερινοῦ τονισμοῦ	Σελ. 249
»	
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου) Πρὶν καὶ ἡ διγλωσσία γεννᾷ πολλαπλές καὶ βαθιές βλάβες στὸ ἔθνος μας.	» 293
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου) Ἰπόμνημα Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Μάιος 1912	» 325
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου) Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο: Ἡ γλώσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας. Τεύχος 14	» 1
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	

II. ΜΕΛΕΤΕΣ

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ · ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ · ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

Ἐλευθερίου Ἀθανασίου: Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ παιδικοῦ συναισθήματος.	» 592
Δεωνίδα Βελιαρούτη: Ἡ μελέτη τοῦ περιβάλλοντος.	» 523,590
Ἀριστείδου Βουγιούκα: Τὰ Δημοτικά μας τραγούδια	» 507
Θεοφράστου Γέρου: Θεωρία τῆς Γλώσσας	» 483
Σπύρου Κεχρή: Τὸ φιλοσοφικὸ ζήτημα ἀντίρροπο τῆς πνευματικῆς κρίσης τῆς ἐποχῆς μας	» 497
Ἀντωνίου Κρέτση: Ἐποπτεία καὶ ἔγνοια	» 26
Γ. Κυριαζοπούλου: Δύναται νὰ αὐξηθῆ ἡ εὐφυΐα	» 611
Κων. Λυκομήτρου: Ἡ ἐκπαίδευση καὶ ἡ ἐποχὴ μας	» 346
Leon Jeunehomme : Ἡ πρόδος τῆς Ψυχολογίας καὶ τὸ ἔργον τοῦ J. Piaget (Μεταφρ. Α. Κρέτση)	» 304,366
John Macmurray: Ἀνθρωπιστικὴ Ἀγωγή (Μετ. Ε. Κασιόλα)	» 267
Γ. Μαραγκοδάκη: Ἡ θεωρία τοῦ Skinner γιὰ τὴ μάθηση	» 514
Δημ. Παλυβοῦ: Οἱ ἀριστερόχειρες	» 25
Γ. Παπακωστούλα: Τὰ συνειδησιακὰ βιώματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων	» 296,328
Ἀθανασίου Πόπορη: Τὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται τὸ σύγχρονο παιδί	» 451,503
Γρ. Τριανταφύλλου: Μηχανισμοὶ ἄμυνας ἢ προσαρμογῆς	» 277
Γεωργίου Τσαμπῆ: Τὰ Παιδαγωγικὰ Κολλέγια τῆς Σκωτίας. Προτάσεις γιὰ τὴν καλύτερη ὀργάνωση τῶν Παιδαγωγικῶν μας Ἀκαδημιῶν	» 547,625
Ι. Χαλαμποπούλου: Παιδεία καὶ Τεχνικὸς Πολιτισμὸς	» 1

III. ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ

'Ελευθερίου 'Αθανασίου:	Γλώσσα και σχολικό πρόγραμμα	Σελ. 18
»	»	»
»	'Η φυσική, πνευματική και κοινωνική εξέλιξη του παιδιού της σχολικής ηλικίας και η ανάγνωση	» 311
Θεοφράστου Γέρον:	Τὰ λάθη τονισμού και ἡ ποσοστιαία σχέση τους μετὰ τὸ σύνολο τῶν ὀρθογραφικῶν λαθῶν	» 253
'Εμμ. 'Εμμανουηλίδου:	'Ο ἔπαινος, ἡ ἐπίπληξη και ἡ ἀδιαφορία ὡς κίνητρα εἰς τὴν σχολ. ἐργασίαν	» 352
Εὐθ. Θεοδωροπούλου:	'Η τεχνολογία εἰς τὸ σχολεῖον	» 282
Κων. Κίτσου:	Οἱ δυσκολίες τῶν μαθητῶν στὴ λύση ἀριθμητικῶν προβλημάτων	» 3,10
Χριστ. Παπαδοπούλου:	Αἰσθητικὴ 'Αγωγή	» 29
Σπύρου Πολίτη:	Μερικὰ προβλήματα τοῦ σχολείου	» 500
'Αγγέλου Σαφαρίκα:	Τὰ Σχολικὰ προγράμματα	» 334
'Ελ. Σταματάκη:	Κατ' οἶκον ἐργασία τοῦ παιδιοῦ	» 480,41
»	Οἱ οἰκογενειακὲς καταστάσεις ἐπηρεάζουν τὴ σχολικὴ ζωὴ τοῦ σπιτιοῦ	» 323

IV. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Χάρη Σεκελλαρίου:	Προβλήματα τῆς Παιδικῆς Λογοτεχνίας . .	» 461
-------------------	---	-------

V. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ - ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

'Αντωνίου Μπενέκου:	'Η μείωση τοῦ ὅριου ἡλικίας στὴν πρώτη Δημοτικοῦ (Ραδ. ὁμιλία)	» 539
Samuel Roller :	'Η ἔνωση τῶν δυνάμεών μας (Μεταφ. Α.Σ.) . .	» 59
Τρ. Τριανταφύλλου:	'Επιστημονικὸ Συνέδριο	» 290
»	»	»
»	'Η Ἐπιμόρφωση ἐνηλίκων, συνέχεια και συμπλήρωση τῆς σχολ. ἐκπαιδεύσεως	» 520
»	»	»
»	'Εκθεση α) πάνω στὴν σύσκεψη Ο.Ο.Σ.Α. ποὺ ἔγινε στὸ Παρίσι β) Πάνω στὶς ἐπισκέψεις σχολείων κ.λ.π. στὴν Ἄγγλία	» 31

VI. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑ - ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Σπ. Κοκκίνη:	Βάσεις ὀργανώσεως σχολ. βιβλιοθηκῶν	» 543,597
Π.Ι. Σχοινᾶ:	Μέθοδος ἐπιμελοῦς μελάτης ἐπιστημονικοῦ βιβλίου και ἀποδελτιώσεως	» 285
'Αντ. Λαμπρινίδη:	«Πυγολαμπίδες» Ἀρχαδίου Πηγαίου	» 506

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΧΑΡΗ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

Μιλούμε συχνά με τόση έμφαση κι αποδίνουμε τόση σημασία σ' όρισμένα ζητήματα, ενώ άλλα, όδηγημένοι από μια συζητήσιμη αξιολόγηση, τὰ μεταθέτουμε στη σκιά, τ' άπωθούμε στο περιθώριο. Βρίσκουμε λ.χ. πιο ευχάριστο κι αξιόλογο ν' ασχοληθούμε με τή μοντέρνα τέχνη, μ' ένα μεγάλο συγγραφέα ή καλλιτέχνη, με μια χαρακτηριστική περίοδο τής ιστορίας τής τέχνης, ενώ ελάχιστα μās κινούν τὸ ενδιαφέρον άλλα θέματα, λιγότερο έντυπωσιακά, έξίσου όμως σπουδαία και καιρία, παρ' όλη τή λανθάνουσα πολλές φορές προβολή τους.

Ένα τέτοιο κι ή παιδική λογοτεχνία. Άποκομίζει κανείς ένα έντονο αίσθημα πίκρας έτσι καθώς μάταια αναζητεί, μέσα στην πληθώρα τών μελετών για ένα σωρό άλλα λογοτεχνικά θέματα, μια βιβλιογραφία γύρω άπ' τὸ παιδικὸ βιβλίο και τήν παιδική λογοτεχνία γενικότερα. Τὰ λίγα, ελάχιστα μελετήματα, πὸ εἶναι δυνατό, ξεφυλλίζοντας άμέτρητους τόμους, ν' ανακαλύψει, δέν άπαμβλύνουν τήν πρώτη όδυνηρή, άπογοητευτική έντύπωση, όπως ένας κάκτος ή ένας φοίνικας δέν άναιρεί άλλα ίσια - ίσια τονίζει τήν όψη τής έρήμου. (Κι όλ' αυτά τή στιγμή πὸ σέ άλλες χώρες δίνεται προτεραιότητα σέ ό,τι έχει σχέση με τὸ παιδί. Στις Η.Π.Α., στη Γαλλία, τή Γερμανία, τίς Σκανδιναβικές χώρες, τὸ παιδικὸ βιβλίο άποτελεῖ άντικείμενο επίσημης κρατικής μέριμνας. Η Δανία έχει καθιερώσει, κοντά σ' άλλα, διεθνές βραβείο παιδικής λογοτεχνίας, πὸ τὸ ίδιο τὸ κράτος άθλοθετεῖ τὸ «Βραβείο Άντερσεν», άφιερωμένο στη μνήμη τοῦ μεγάλου Δανοῦ μάγου τής παιδικής ψυχής. Στην Τσεχοσλοβακία, εκδίδεται άπό χρόνια περιοδικὸ με τὸν τίτλο «Χρυσομάης», πὸ — — — ούτε λίγο ούτε πολὺ — παρακολουθεῖ και έννημερώνει πάνω στην κίνηση τών — άφθονων — παιδικῶν περιοδικῶν, τοῦ παιδικοῦ βιβλίου, τών άλλων παιδικῶν εκδόσεων, διαλέξεων, θεατρικῶν παραστάσεων και κινηματογραφικῶν προβολῶν για παιδιά, χειροτεχνικῶν κ.ά. εκθέσεων και γενικά δίνει μια εικόνα τοῦ προωθημένου ενδιαφέροντος για τὸ παιδί και τὸ εγνικότερο πνευματικὸ του ανέβασμα).

Έδώ ή εικόνα σχεδόν άποκαρδιωτική. Τὸ ενδιαφέρον για τήν παιδική λογοτεχνία σέ ύφεση. Οἱ ίδιοι οἱ λογοτέχνες μας άντικρίζουν τὸ θέμα άδιάφορα, μ' έναν τόνο περιφρόνησης, πὸ παίρνει επίσημη μορφή στις πράξεις τών λογοτεχνικῶν μας σωματείων. Ένα συγγραφέας παιδικῶν λογοτεχνημάτων, αν δέν έχει τίποτε άλλο νά παρουσιάσει, δέ γίνεται δεκτὸς σαν μέλος στα σωματεία αυτά, ενώ άνοίγουν εύκολα οἱ πόρτες για τὸν πιο άπίθανο κατασκευστή — συζητήσιμο αν και ποιητὴ — τής πιο πρόχειρης ποιητικῆς συλλογῆς. (Πράγμα πὸ σημαίνει ότι θά πρέπει ν' αποκλειστεί άπ' τήν παγκόσμια λογοτεχνία ένας Άντερσεν ή ένας Βέρν ή ακόμα ό Μάρκ Τουαίν ή ό Λαφονταίν).

Όλα, βέβαια, αυτά έχουν κάποιο αίτιολογικό. Άπό κάπου ξεπηδοῦν. Ίσως

νά 'ναι τὸ «μεγάλο θέμα», πὸν μᾶς τραβᾶ περισσότερο, πὸν ὑπόσχεται κάποια δικαίωση κι ἀποζημίωση γιὰ τοὺς κόπους μας. Μὰ ἴσως νὰ φταίει κι ἡ ἐποχὴ μας, ὁ σημερινὸς κόσμος. Μὲ τὴν πολλαπλότητα τῶν προβλημάτων του. Μὲ τὴ σταθερὴ κι ὀλοένα ταχύτερη ἀπομάκρυνσή του ἀπ' τὶς ἀπλούστερες καὶ φυσικότερες μορφές ζωῆς. Μὲ τοὺς ἰσχυροὺς ψυχικοὺς συγκλονισμοὺς, μὲ τοὺς ὁποίους συχνὰ δοκιμάζει τὴν ἀντοχὴ τῶν νεύρων μας. Μὲ τὴν ἀγγώδη ψυχικὴ ἔνταση, στὴν ὁποία μᾶς κρατᾶ, καθὼς ἀφήνει νὰ μετεωρίζεται πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας, σὰ δαμόκλεια σπάθα, τὸ φάσμα τοῦ πολέμου καὶ τῆς ὀλοκληρωτικῆς καταστροφῆς τῆς ἀνθρωπότητας. Μὲ τὴ μετάθεση τοῦ ἐνδιαφέροντος ἀπ' τὰ πνευματικὰ στὰ ὑλικά πράγματα. Μὲ τὴν ἐκκωφαντικὴ τέλος κυριαρχία τῆς μηχανῆς, πού, μὲ τὸν ξέφρενο καλπασμὸ τῆς, τείνει νὰ μᾶς παρασύρει ὅλους σ' ἓνα δρόμο λεηλατημένο ἀπὸ κάθε ὁμορφιά κι ἴσως ἀπογυμνωμένο κι ἀπὸ κάθε ἀνθρωπιά. Μὰ ἴσια - ἴσια σ' αὐτὸ τὸ δρόμο καὶ σ' αὐτὲς τὶς ὥρες εἶναι πὸν χρειάζομαστε περισσότερο τὴν ἐπικουρία τοῦ πνεύματος, τὴν ἀγρυπνὴ παρουσία μὲς στὴν ψυχὴ μας ἑνὸς ἀληθινοῦ οὐμανισμοῦ, πὸν νὰ μᾶς φυλᾷ ἀπὸ ἐπικίνδυνα ξεστρατίσματα.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πὸν στίς μέρες μας, κι ἐνῶ τόσοσ λόγος γίνεται — καὶ δικαιολογημένα — γιὰ παραχώρηση τῆς θέσης πὸν πρέπει στὴν τεχνικὴ ἐκπαίδευση κι ἐνῶ στὰ προγράμματα τῶν σχολείων παίρνουν τὴ θέση καὶ τὴν ἔκταση πὸν ἀπαιτοῦν οἱ καιροί — ἀρκετὰ καθυστερημένα, ἀλήθεια στὸν τόπο μας — οἱ θετικὲς ἐπιστῆμες, ἀκούονται παράλληλα καὶ φωνές, νὰ μὴν παραμεληθεῖ κι ἡ ἀνθρωπιστικὴ παιδεία ἀλλὰ νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ συμμετέχει στὸ ἔργο τῆς ἀγωγῆς, ἔτσι πὸν ἀνθρωπισμὸς νὰ σημαίνει, μαζί μὲ τ' ἄλλα, καὶ ὑλικὴ ἐξύψωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ τεχνικὴ πρόοδος νὰ μὴν κατατείνει παρὰ στὴν ἀνακούφιση καὶ τὴν ἐξυπηρέτησή του καὶ τεχνολογικὴ ἐξέλιξη νὰ σημαίνει σὲ τελευταία ἀνάλυση ἀνθρωπισμὸς.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πὸν σήμερα, περισσότερο ἴσως κι ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, πρέπει οἱ πιὸ πολλές προσπάθειές μας ν' ἀποβλέπουν στὸ νὰ οἰκοδομήσουμε τὸν ἐσωτερικὸ ἀνθρώπο, τὸν ἀπρόσβλητο ἀπὸ τὶς διαβρωτικὲς καὶ μολυσματικὲς ἐπιδράσεις τῆς μηχανῆς. Τὸν ἀνθρώπο τὸν ἱκανό, πάνω ἀπ' τὸ σάλαγο τῶν μηχανῶν, νὰ σταθεῖ ἤρεμος καὶ νὰ στοχαστεῖ, νὰ χαρεῖ τὶς ὁμορφιές τῆς φύσης, τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης, καὶ νὰ δώσει χέρι στὸν συνάνθρωπό του, γιὰ ν' ἀνέβει ψηλότερα.

Αὐτὸς ὅμως ὁ ἀνθρώπος, ὅπως τὸν ζητοῦν οἱ περιστάσεις, ὅπως τὸν φαντάζονται οἱ ἐκπαιδευτικοὶ μεταρρυθμιστές, ὅπως τὸν θέλουμε ὅλοι μας, δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸν ν' ἀναπηδήσει αὐτόματα σὰν τὴν πάνοπλη Ἀθηνᾶ ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Δία.

Εἶν' ἀπαραίτητη μιὰ ἀρκετὰ μακροχρόνια διαδικασία, πὸν ξεκινᾷ ἀπὸ τὶς πρώτες μέρες τῆς ζωῆς καὶ συνοδεύει τὸν ἀνθρώπο ὡς τὸν τάφο.

Οἱ ἀρχιτέκτονες, θέλοντας νὰ δώσουν ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερη στερεότητα σ' ἓνα οἰκοδόμημα, φροντίζουν πρώτιστα νὰ ἐνισχύσουν τὶς βάσεις του, νὰ τοῦ δώσουν θεμέλια γερά. Τῆς ψυχικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου τὰ θεμέλια βρίσκονται στὴν παιδικὴ ἡλικία. Ἐκεῖ μπαίνουν οἱ βάσεις τῆς ψυχικῆς ζωῆς, πλέκεται καὶ σφιχτοδένεται τὸ ψυχικὸ ὑπόβαθρο, τὰ θεμέλια, πὸν ἀπάνω τους θὰ οἰκοδομηθεῖ ὀλη ἡ κατοπινὴ πνευματικὴ ζωὴ. Ἐκεῖ, στίς πρώτες ἐντυπώσεις, στὰ πρώτα βιώματα τῆς παιδικῆς ἡλικίας, βρίσκονται οἱ βαθύτερες αἰτίες, πὸν ὀδηγοῦν μὲ ἀόρατο χέρι σὰν μιὰ ὑπέρτατη μοῖρα καὶ προσδιορίζουν τὴν κατοπινὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀνθρώπου τελεσίδικα πολλὲς φορές κι ἀναπότρεπτα.

Γι' αὐτὸ κι ἀποδόθηκε ἀνέκαθεν μεγάλη σημασία στὴ διαπαιδαγώγηση τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ὁ Πλάτων τονίζει ἐμφαντικά:

«Ἀνθρώπος παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὼν καὶ φύσεως εὐτυχούς, θειότατον, ἡμερώτατόν τε ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφέν, ἀγριώτατον ὀπόσα φύει γῆ».

Κι αὐτὸ γιὰτί, ὅπως λέει ὁ ἴδιος, «Τοῖς παισὶν ἀπλοῖς οὐσὶν ἐν δ' ὑέ-

ται τύπος, ὃν ἄν τις βούληται ἐνσημῆνασθαι ἐκάστω».

Πῶς ὁμως θὰ καρποφορήσει ἡ προσπάθειά μας νὰ οἰκοδομήσουμε «ἐξ ἀπαλῶν δυνύχων» τὸν ἄνθρωπο ὅπως ὅλοι τὸν ὄνειρευόμαστε; Ποιὰ εἶναι τὰ προσφορότερα μέσα, πὺ θὰ μᾶς φέρουν ἀσφαλέστερα στὸν ὠραῖο, τὸν ὑψηλὸ σκοπὸ, πὺ ἔχομε θέσει;

Ὁ Ἀριστοτέλης ὀρίζει τοὺς παράγοντες, πὺ κάθε φορὰ ἐπιδρῶν προσδιοριστικὰ στὴ διαμόρφωση τῆς προσωπικότητος. Κι εἶναι τρεῖς: «Φύσις, ἔθος, λόγος».

Θὰ σταθοῦμε στὸ τελευταῖο, τὸ λόγο. Γιατί μὲ τὸ πρῶτο δὲν μπορούμε νὰ κάνομε τίποτα. Μεταβιβάζεται κληρονομικὰ. Εἶναι τὰ σπέρματα, οἱ καταβολές, πὺ φέρνει μέσα του «δυνάμει» ὁ καθένας μᾶς, καὶ τὶς ὁποῖες, ὅπως λέει ὁ Μένανδρος, «Μεταβαλεῖν οὐ ράδιον».

Τὸ δεύτερο, τὸ ἔθος, ὁ ἔθισμός, ἀνήκει στὴ διαδικασία καὶ ἀποτελεῖ ἔργο πρῶτα τῆς οἰκογένειας κι ὕστερα τοῦ σχολείου. Ὁ λόγος ὁμως; Καὶ δὲν εἶναι ἐδῶ μόνο ἡ νοουθεσία, ἀλλὰ ὁ λόγος ὁ ὁποιοσδήποτε καὶ μαζί του κι ὁ ἔντεχνος λόγος. Αὐτὸς πὺ ξέρει νὰ ἐνσταλάζει μὲς στὶς παιδικές ψυχές τὴν ὁμορφιὰ καὶ τὸνειρο, τὴ διδαχὴ καὶ τὴν παρόρμηση. Αὐτὸς πὺ δίνει φτερὰ στὴ φαντασία καὶ δημιουργεῖ τὶς πιὸ ὑψηλές συγκινήσεις. Αὐτὸς πὺ ξέρει νὰ αἰχμαλωτίζει τὴν ψυχὴ καὶ νὰ ὀδηγεῖ τὰ θῆματα τοῦ ἀνθρώπου στοὺς ἀνηφορικούς δρόμους πὺ φέρνουν στὶς κορυφές, ὅπου φεγγοβολοῦν ἀβασίλευτα τὰ ὠραῖα ἰδανικά. Πρόκειται γιὰ τὴν τέχνη τοῦ λόγου, πὺ ἀποτείνεται στὰ παιδιά, πὺ ἀνταποκρίνεται στὰ διαφέροντά τους, πὺ τρέφει τὸ πνεῦμα τους καὶ τ' ἀνεβάζει ψηλότερα. Γιὰ τὴν παιδικὴ λογοτεχνία.

Κι ἔχει κι αὐτὴ τὴν ἱστορία της, τὶς ἰδιορρυθμίες καὶ τὰ προβλήματά της, τοὺς πρωτεργάτες καὶ τοὺς ἀκούραστους σκαπανεῖς της, τὶς δυσκολίες καὶ τὶς προοπτικές της.

Μιὰ σύντομη ματιὰ θὰ ρίξουμε σήμερα στὴν ἐλάχιστη ἐξερευνημένη αὐτὴ πνευματικὴ περιοχὴ.

✱

Κι ἄς δοῦμε πρῶτα ποιὰ διαδικασία ἀκολουθεῖ ὁ ἔντεχνος λόγος, γιὰ νὰ φτάσει στὴν παιδικὴ ψυχὴ, ποιὸς φυσικούς δρόμους ὀδεύει καὶ τί τὸν κάνει νὰ ξεχωρίζει ἀπ' τὸ λόγο πὺ ἀπευθύνεται στοὺς ὀρίμους.

Στὶς πρωτόγονες κοινωνίες κι ἐκεῖ ἀκόμα, ὅπου ὁ πολιτισμὸς δὲν ἔχει ἐκτοπίσει τὸ λαϊκὸ χαρακτῆρα τῶν κοινωνικῶν ἐκδηλώσεων, ὁ λόγος ἀποτελεῖ ἔργο καὶ προνόμιο τῆς οἰκογένειας.

Ἡ εἰσαγωγή τοῦ παιδιοῦ μέσα στὸν ἰδεατὸ κόσμο τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης γίνεται μὲ τὸν πιὸ φυσικὸ κι ὀμορφο τρόπο ἀπὸ τὴ μητέρα. Αὐτὴ, καθισμένη πλάι στὴν κούνια του, τὸ νανουρίζει ἀπαλά, τραγουδώντας του στὸ ρυθμὸ τοῦ λικνίσματος ἀπλά, γλυκά, χαϊδευτικὰ νανουρίσματα. Εἶναι τούτη ἡ πρώτη γνωριμία τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸν ἔντεχνο λόγο. Ἐκεῖ, ἀνάμεσα στὸ χᾶδι καὶ τὸνειρο, θὰ χυθεῖ μὲς στὴ ψυχὴ του ἡ γοητεία τοῦ λόγου, ἡ ὑποβλητικότητα τοῦ τραγουδιοῦ, ἡ αἰσιόδοξη ἐνατένιση τῆς ζωῆς.

Λίγο ἄργότερα τὸ παιδί, καθισμένο πλάι στὸ τζάκι κι ἀκουμπημένο στὰ γόνατα τοῦ παπποῦ ἢ τῆς γιαγιάς, θ' ἀκούσει ἐκστατικὸ ἀπ' τὸ στόμα τους τὰ ὠραῖα παραμύθια. Θ' ἀνοιγοκλείνει θαμπωμένο τὰ ματόκλαδά του, γιὰ ν' ἀγκαλιάσει τὸ πρωτόφαντο δράμα τῶν παραμυθένιων κόσμων, μὲς στοὺς ὁποίους τὸ παρασέρνουν μὲ τὴν παραστατικὴ, ἀπέριττη κι ὑποβλητικὴ διήγησή τους οἱ ἀναντικατάστατοι αὐτοὶ διακωνιστὲς τῆς λαϊκῆς παράδοσης καὶ τοῦ μύθου.

Εἶναι ἀφάνταστη ἡ γοητεία, πὺ ἀσκει πάνω στὴν παιδικὴ ψυχὴ τὸ παραμύθι.